

Utdrag ur

MÄSTERBY KYRKA GOTLAND VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLAN 2009

Ansvariga för vård- och underhållsplanen

Inför upprättandet av denna vård- och underhållsplan för Mästerby kyrka har kyrkan och kyrkogården besiktigats av undertecknad.

Ansvariga för vård- och underhållsplanens olika delar anges här nedan.

(Namn inom parentes anger dock att i planen endast använts där angivet besiktningssprotokoll eller åtgärdsprogram, upprättat av resp. namngiven konsult.)

Kyrkobyggnad	Arkitekt Jan Utas
Elinstallationer och åskskydd	(Elingenjör Peter Ström)
Kyrkogårdsmur	Arkitekt Jan Utas
Kyrkogård	Arkitekt Jan Utas
Växtlighet på kyrkogården	Ej utsedd
Kalkmålningar	Ej utsedd
Stenarbeten	Ej utsedd
Inventarier av trä	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av metall	Antikvarie Rebecka Svensson
Inventarier av sten	Antikvarie Rebecka Svensson
Textilier	(Textilkonsultfirma Lotine)
Kyrkklocka/-or	(Ing. Ingvar Rohr)
Övriga inventarier	Antikvarie Rebecka Svensson

Källförteckning

Otryckta källor

Handlingar i Gotlands fornsals arkiv, Visby

Handlingar i Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.

Inventering av inventarierna i Mästerby kyrka 2002-07, utförd av Birgitta Lerberg m.fl.

Inventering av Mästerby kyrkogård, utförd 1996 av antikvarie Torsten Gislestam, Gotlands fornsal.

Program för kyrkans restaurering, 1989-04-21.

Tryckta källor

Byggnadshyttan på Gotland 2005-2006, årsskrift, 2007.

Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989:II, Linköpings och Visby stift, 1990.

Lagerlöf, E., Svahnström, G., Gotlands kyrkor, 1991.

Rohr, I., Gotlands kyrkklockor och ringningsseder, 1985.

Strelow H. Nilssøn, Cronica Guthilandorum, 1633.

Svahnström, G., Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.

Sveriges Kyrkor, Gotland band III, 1942.

Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.

Utas, J., Om gotländska valv: examensarbete i arkitekturens teori och historia Chalmers tekniska högskola, 1971.

Händelselista

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
s. 1100-tal	Dopfont tillskriven anonymmästaren "Byzantios" (SvK anger o. 1160 "eller något senare").	GK, SvK
1199	Årtal enligt Strelow, Taxuslistan anger ett ofullständigt årtal som börjar på 12.	SvK
o. 1200	Kyrka bestående av absidkor och långhus. Huvudentrén var belägen på långhusets S sida ungefär där det V fönstret idag är beläget (SvK anger 1199). Muralmålningar bl.a. i form av tronande Madonna, Kristus som pantokrator med bifigurer, sakramentsskåpets inramning, dekor kring Ö fönstret (GKM anger o. 1200 eller något senare).	GK, SvK GK, GKM, SvK
t. 1200-tal	Triumfkrucifix (SvK anger 1199).	GK, SvK
o. 1250	Tornet. Då tornets bottenvåning var avsett att bli en del av kyrkorummet förlades huvudentrén till tornets S sida. Den gamla huvudportalen på långhusets S sida flyttades till långhusets N sida (SvK förlägger tornets uppförande, korets välvning och den S långhusportalens flyttning till o. 1240).	GK, SvK
o. 1350	Höjdes långhusets murar, långhus och koret välvdes (detta sker enl. SvK trol. i slutet av 1300-talet med undantag av välvningen – långhuset omkr. 1350 och koret på 1200-talet).	GK, SvK
1372	Gravhäll över kyrkoherden Petrus.	GF
1300-tal(?)	Muralmålningar i långhusvalven (SvK anger 1400-talets förra hälft).	GK, GKM, SvK
s. 1300-tal	Glasmålning i långhusets S fasad.	GK, SvK
1400-tal	Muralmålningar – passionsfris i långhuset av passionsmästaren (SvK anger "troligen 1510-30", GKM daterar inte målningarna), S Kristoffer av passionsmästaren (GKM anger 1633, möjligen original av passionsmästaren, SvK anger 1430-50), fyrpassfris i långhuset samt kvadermålning i triumfbågen (SvK anger 1400-talets förra hälft), yttersta domen ovan triumfbågen av passionsmästaren (SvK anger 1400-talets förra hälft och troligen sent 1300-tal!).	GKS, GK, GKM, SvK
Medeltida(?)	Skin.	SvK
	Kista.	SvK
1501	Gravhäll över kyrkoherde Herr Sigfrid.	SvK
s. 1500-tal	Muralmålningar i koret i form av rankor, blommor och basunblåsande änglar i koret (GK anger sannolikt sent 1500-	GK, GKM,

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	tal, GKM anger 1550-70). GKS anger att alla målningarna renoverades/kompletterades på 1500- och 1600-talen.	GKS
1500-1600-tal	Målningarna i långhusvalven restaurerades (GK anger att de sannolikt målades på 1300-talet och påbättrades senare).	GK, GKM
o. 1600	Muralmålning i form av David med slungan (GKM förlägger målningen till 1633), GKS förlägger alla målningarna i långhuset till o. 1600 med smärre undantag.	GK, GKS, SvK GKM
1633	Årtal på bänklucka. Muralmålningar i form av Syndafallet (självdaterande inskrift), Kristus som världsdömdaren restaurerades.	GK, Inskr. GK, GKM, SvK, GKS
1688	Årtal på bänklucka.	ATA, Inskr.
1683-84	Ett par fattigskålar.	SvK
1688	Altaruppsats.	GK, SvK
1600-tal	Bänkinredning.	SvK
1600-1700-tal	Muralmålning i den S portalens smyg, målades triumfbåge liksom övriga valvbågar i kyrkorummet i rödbrunt.	GF
1745	Tjärades tornhuven.	RAÄ
1747	Fattigbössa (nu på GF).	SvK
1758	Lagades fönstren.	RAÄ
1759	”Kyrktornet botas”.	RAÄ
1760	Betaldes för ”ett nytt fönster upp i koret”.	RAÄ
1761	Utbetalning för ”Beslag på dörrarna å läktaren”. Läktaren målades.	RAÄ
1763	Nytt stängsel kring kyrkogården ”af sten”.	SvK
1764	Betaldes för ”beslag till nya bänkarne.”	RAÄ
1771	Utbetalning för fönsterbågar och glas.	RAÄ
1774	Köptes ”Trä till kyrkans Byggnad” (tak?).	RAÄ
1781	Fönsterkarmarnas inmurning.	RAÄ
1881-82	”Arbete på bänkar och golv i kyrkan.”	RAÄ
1785	Taken reparerades före 1785.	RAÄ
1786-87	Utbetalning för ”Fönstrens lagning”.	RAÄ
1787-88	Betaldes för kalksten till ny sakristan.	RAÄ
1788-89	Utbetalning till målaren ”Gust Häller för bänkarnas målade” och till ett nytt fönster bakom altaret.	RAÄ
1789-90	Betaldes ”Kyrkovakt Myra för kyrkans vitlimning”.	RAÄ

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1790	Sakristian (BH anger 1890).	GK, SvK, BH
1790-91	Utbetalning för kalk, dörr- och fönsterkarmar, spik m.m. för sakristibygget och tornets smörjande.	RAÄ
1794	Ett par kollektståvar.	SvK
1798-99	Betalades för ”Murning kring kyrkan”.	RAÄ
1700-tal	Triumfkruccifixets baksida målades.	SvK
	Predikstol (SvK anger förra hälften av århundradet samt att baldakinen möjligen är nyare).	GK, SvK
	Dopfuntslock.	GK, SvK
	Akantusslingor under passionsfrisen på långhusets N vägg.	GF
1803-04	Reparerades kyrkan.	RAÄ
1806-07	Sakristians golv lades om.	RAÄ
1807-08	Fönstren reparerades.	RAÄ
1811-12	Fönsterlagning.	RAÄ
1834	Reparerades kyrkogårdsluckan.	RAÄ
1836	Sakristigolvet och kyrktaket reparerades.	RAÄ
1839	Tornet byggdes om av tornbyggare Jonas Nyman, Lillambos, Väte.	Inskr. RAÄ
1856	Ny kyrkogårdslucka.	SvK, RAÄ
1858	Ristning gjordes av prosten Klingvall.	RAÄ
1859	Förändrades läktaren.	RAÄ
1860	Kyrkogården utvidgades, den N kyrkogårdsmuren. Före 1860 fanns i på kyrkogården ”portar”, vilket SvK jämställer med stigluckor.	SvK
	Enligt räkenskaperna utvidgades kyrkogården mot S med jord från prästgården. Det beslutades att hela muren ska tas ned (92 famnar stenvägg lades), att portarna ska tas ned.	RAÄ
1861(?)	Sockenmagasin. Anskaffades sten till nytt skjul vid N muren.	SvK, RAÄ
	Grindar till kyrkogården.	RAÄ
1862	Genomfördes en restaurering, ett kompromissförslag omarbetat efter byggmästare Lindqvists förslag (originalförslaget innebar att koret skulle rivras och byggas upp på nytt). Förmodligen var det Lindqvist som genomförde arbetet.	RAÄ
	Belades taken med klivna stickspån, de gamla bräderna återanvändes som underklädnad.	SvK, RAÄ

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1862	Inre delen av dörren på N muren tillmuras.	RAÄ
	Kyrkan vattrives invändigt och vitlimmas.	RAÄ
	Huggna stenar rengörs och övermålas med oljefärg.	RAÄ
	Korbänken tas bort.	RAÄ
	Läktaren utvidgas så att framsidan blir halvrund (för orgel och sångare).	RAÄ
	Bänkar under läktaren.	RAÄ
	Altardisken görs halvrund.	RAÄ
	Kyrkdörrarna lägre så att plats beredes för fönsterglas ovan.	RAÄ
	Dragstag genom långhusets mur?	RAÄ
	Upptogs nya fönsteröppningar, en i koret och två i långhuset (GK anger 1860-tal).	GKS, BH, SvK, GK, RAÄ
1863	Skänktes 2 mässingskronor.	SvK
1864	Uppger Säve att dopfunten är målad i ”spenatgrönt”.	SvK
1866	Uppger Brunius att långhusets fönster hade bågar och karmar av trä, samt fyrkantiga rutor av glas. Samt att kyrkan helt nyligen undergått en större reparation då nya trappsteg framför tornets portal lades, istället för den sten för ”slipning av stenredskap”. De gamla dörrbladen i tornets och korets portaler med medeltida smide såldes på auktion, portalerna har istället försetts med nya dörrblad ”hvilka äro passande för ett magasin”. Fasaderna kalkades, stod tidigare okalkade(?). Tornportalens kolonner samt bas saknades. Träkolonner i ljudgluggarna. Låg ett dopfuntsfundament utanför tornet vid S sidan.	Brunius
1871	Orgeln (byggdes 1860 av Frans Andersson, Stockholm, stod i okänd Stockholms kyrka) uppsattes av Åkerman & Lund Stockholm.	SvK, ISO
1869	Beslöts att S kyrkogårdsporten skulle flyttas så långt S att den kommer i rät linje med kyrkans V gavel.	RAÄ
1886	Kyrkklockan göts om.	SvK
1885	Göts klockan om av Johan A. Beckman & Co, Stockholm.	GKR
1887	Tornet reparerades efter att ha ramponerats av ett åsknedslag den 21 juni.	RAÄ
1888	Cementerades sockeln, kyrkan målades om invändigt och försågs ”med brädgolv i koret i stora fula ojämna stenhällar.” Stenfoten reparerades. ”Färgaker (saker?) till målning av kyrkans inre.”	RAÄ

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
1889	Årtal på spirstocken.	RAÄ
1891	Hängde triumfkruifixet ovan triumfbågen.	ATA
	Betraktelser från fotografier: tydliga svampangrepp på N långhusfasaden. En kolonnett saknas i tornportalen. Fönsterbågarna är mörkmålade. Ankarslut synligt i fasaden. Sten utbytt i hörnkedjor, sockeln är nyss omfogad. Samtliga ytor är vitmålade förutom absidens hjälmvalv, valven har målningar i form av kvadrar, bänkkvarteren är ljus målade. Kajhustornet sitter ovanför triumfbågen.	RAÄ
1894	Inköptes ”2 kolonner med baser”.	RAÄ
1898	Årtal på tornkonstruktionen.	RAÄ
1899	Den Ö kyrkogårdsmuren.	SvK
	Betaldes för cement och kalk för muren samt rapping av den samma.	RAÄ
1903	Belades taken med sågade spån (efter en brand). Muralmålningarna (ej då framtagna) skadades av vattnet som användes till släckningsarbetet.	SvK, GF, RAÄ
	Tornspirans täckning lades om.	SvK
1910	Stod fasaderna oputsade.	GF
	Betraktelser från fotografier: spåntaket förefaller nyomlagt. Skorsten på långhusets tak. Kolonnett isatt i tornets S portal. Trädörrarna verkar vara ommålade. Det runda korffönstret saknar glas som är blyinfattade. Gjutjärnskamin med friliggande rör i NÖ hörnets långhus. Kraftiga fuktskador i långhusets V valvets S svickel.	RAÄ
1915	Betaldes för bjälklag och golv i tornet.	RAÄ
1922	Omfattande efter förslag av arkitekt Anders Roland restaurering där artisten Pettersson, arkitekten. Anders Roland och målaren Svensson betalades.	RAÄ, GK, SvK
	– Muralmålningar togs fram och restaurerades av C. W. Pettersson (absidens målningar var aldrig överkalkade), den rödbruna färgen som var målat på triumfbåge och andra bågar avlägsnades. Skepps- och runristningar hittades i putsen.	GKM, SvK, GF, ATA
	– Ny kamin med rökröret inbilat i N långhusväggen.	SvK, GF
	– Triumfkruifixet hängdes åter i triumfbågen.	?
	– Sökte återföra bänkinredningen till dess 1600-tals tillstånd, tidigare var de målade i ljus färg. Bänkarna gjordes mer bekväma, målningarna togs fram(?), två lager färg togs bort ett blått och ett ”smuts gulbrunt”. Enl. en tidningsartikel blev ”bänkarna begåvade med	SvK, GF
1922		

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	färg liknande den (...) befintliga bruna färgen från 1600-talet”.	ATA
	– En medeltida sittbänk(?) av sten längs långhusets väggar bortkilades – stenarna tillvaratogs och förvars i kyrkan. Ett runstensfragment hittades under golvet.	RAÄ
	– Lades taken om(?).	ATA
	– Långhusets ursprungliga golv hittades – kalkbruk.	ATA
	– Begynnande fukt på långhusets S vägg (fuktsvampar och utkristalliserade kalksalter) som följd av att fyllningen mellan golvbjälkarna genomdränkts med vatten.	ATA
	– Enligt förslaget skulle också predikstolens färg tas fram. Fönstren skulle försees med nya glas med blyspröjs/nya träbågar, ny kalkstenspost i långhusets SÖ fönster. Dörrarna skulle målas ut- och invändigt (tjåras utvändigt om de kunde avlutas). Väggar och tak i sakristian kalkfärgas, fönster oljemålas. Matta innanför altarringen. Avfärga tornets fasader och tjärstryka spåntaket.	ATA
1926	Gjordes en utbetalning för C. Curman ”för restaurering av absiden”.	RAÄ
1927	Plåtslageriarbeten, takerännor m.m.	RAÄ
1928	Betraktelser från fotografier: ny skorsten på långhustaket. Långhusets fönsterbågar är ljusmålade. Blyinfattade fönster i korets runda fönster.	RAÄ
1920-tal	Putsades troligen kyrkan; tornet spritputsades och avfärga det grått, och på långhus, kor och absid avfärgades direkt på stenen samt sakristians fasader avfärgades på befintlig slätputs.	RAÄ
1934	Årtal på tornkonstruktionen, samt texten P. Nilsson Byggmästare.	RAÄ
1935	Betraktelser från fotografier: tornfasaderna är spritputsade och övriga fasader har synliga stenytor.	RAÄ
1952	Restaureringsförslag av arkitekt Olle Karth, ej utfört.	ATA
1953	Förslag till installation för värme och belysning.	GF
1956	Årtal målat på tornkonstruktionen.	RAÄ
1964	Klockringningen elektrifierades.	GKR
1984	Orgeln renoverades av J. Künkels Orgelverkstad AB, Lund.	ISO
1989	Yttre restaurering efter förslag av Per-Anders Johansson, Riksantikvarieämbetets vårdenhet. Rötskadat virke i tornhuvu byttes, panelen lades om. Dendrokronologisk undersökning gjordes på virke i tornet. Spåntaken lades om, delar av korets takstolar lagades, rötskadat virke i	GF

ÅR	BYGGNADSDEL ETC.:	REF.
	takutsprången byttes. Hängrännor av trä på långhus, kor och sakristia. Dränering. Klockdäcket reparerades och belades med papp. Skorstenen demonterades. Åskledare. Ljudgluggarnas kolonnetter reparerades, justerades, 2 st. mot V byttes. Solbänkarna belades med falar. Fasaderna rengjordes, putslagades och avfärgades. Sakristians fasader spacklades med stenmjöl och kalk. Naturstensytor reparerades. Fönsterbågarna målades.	
1992	Återinvigdes kyrkan efter en inre restaurering. <ul style="list-style-type: none"> – Väggar och valv rengjordes med undantag av Mariabilden i nischen (H. Norrby och K. Söderdahl). Muralmålning från 1400-talet i tornrummet togs fram. – Nytt värmesystem. Nytt elskåp ritat av J. Utas – Trägolven lagades och lackades respektive oljades. Betonggolvet i absiden lagades (fanns redan när 1922-års restaurerings förslag skrevs). – Trappan vid huvudentrén kläddes in med trä och försågs med lysramper. Belysningen kompletterades (belysning infälldes i läktarens bjälklag). Ljuskrönorna rengjordes. – Fönsterbågar rengjordes och målades. – Sakristian iordninggjordes, väggarna avfärgades och taket målades. – Den igenbommade trappan till läktaren avlägsnades, en större öppning togs upp vid den andra trappuppgången och trappräcket förlängdes. Golvbräder på läktaren byttes och taket under läktaren målades. – Krucifixet rengjordes och konserverades. Bänkarnas insida målades. Putslagning vid dopfont. Nummertavlan flyttades från triumfbågens N vederlag och monterades på en fot ritad av arkitekt Jan Utas, utfördes av lokal hantverkare. Predikstolens trappa målades. 	GF
o. 1995	Lyktstolpar (2 st.) på kyrkogården.	GF
1999	Konserverades 7 st. gravhällar av Stenkultur i Stockholm AB.	GF
2002	Restaureringsförslag angående orgeln lämnat av T. Svenske.	GF
2003	Hörslinga.	GF
2004	Lades kyrkogårdsmuren om (de Ö och N sträckningarna). Den andra grinden används i den sedan tidigare breddade huvudentrén. Trädkransen innanför muren glesades ut.	GF

Förkortningar:

ATA Riksantikvarieämbetets arkiv, Stockholm.

BH	Byggnadshyttan på Gotland 2005-2006, årsskrift, 2007.
GF	Gotlands fornsals arkiv (9/4 2008).
GK	Lagerlöf, E., och Svahnström, G., Gotlands kyrkor. En vägledning, 1991.
GKM	Söderberg, B. G., Gotländska kalkmålningar 1200-1400, 1971.
GKR	Rohr, I., Gotlands Kyrkklockor och Ringningsseder, 1985.
GKS	Svahnström, G., och Svahnström, K., Måleri på Gotland 1530-1830, 1989.
ISO	Johansson, T. (red.), Inventarium över svenska orglar 1989: II, Linköping och Visby stift, 1990.
Inskr.	inskrift i kyrkan
kh	kyrkoherde
Muntl.	muntlig uppgift från församlingen.
o.	omkring
RAÄ	Program för kyrkans restaurering, 1989-04-21.
s.	sent
SHM	Statens Historiska Museum
SvK	Sveriges Kyrkor, Gotland bd III, 1942.
t.	tidigt.